

علم أصول الفقه

٥٤

٩٣-١١-٢٤ ظهور

دراسات الأستاذ:
مهدي الهادي الطهراني

مَنْ لَا يَسْأَلُكُمْ أَجْرًا

• وَ جَاءَ مِنْ أَقْصَى الْمَدِينَةِ رَجُلٌ يَسْعَى قَالَ يَا قَوْمِ اتَّبِعُوا الْمُرْسَلِينَ (٢٠) اتَّبِعُوا مَنْ لَا يَسْأَلُكُمْ أَجْرًا وَ هُمْ مُهْتَدُونَ (يس ٢١)

• فَمَا سَأَلْتُكُمْ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى اللَّهِ (يونس: ٧٢)

مَنْ لَا يَسْأَلُكُمْ أَجْرًا

• ذَلِكَ الَّذِي يُبَشِّرُ اللَّهَ عِبَادَهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا
الصَّالِحَاتِ قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي
الْقُرْبَىٰ وَمَنْ يَقْتَرِفْ حَسَنَةً نَّزِدْ لَهُ فِيهَا حُسْنًا إِنَّ اللَّهَ
غَفُورٌ شَكُورٌ (٢٣)

مَنْ لَا يَسْأَلُكُمْ أَجْرًا

• قُلْ مَا سَأَلْتُكُمْ مِنْ أَجْرٍ فَهُوَ لَكُمْ إِنَّ أَجْرِي إِلَّا عَلَى اللَّهِ
(سبأ : ٤٧)

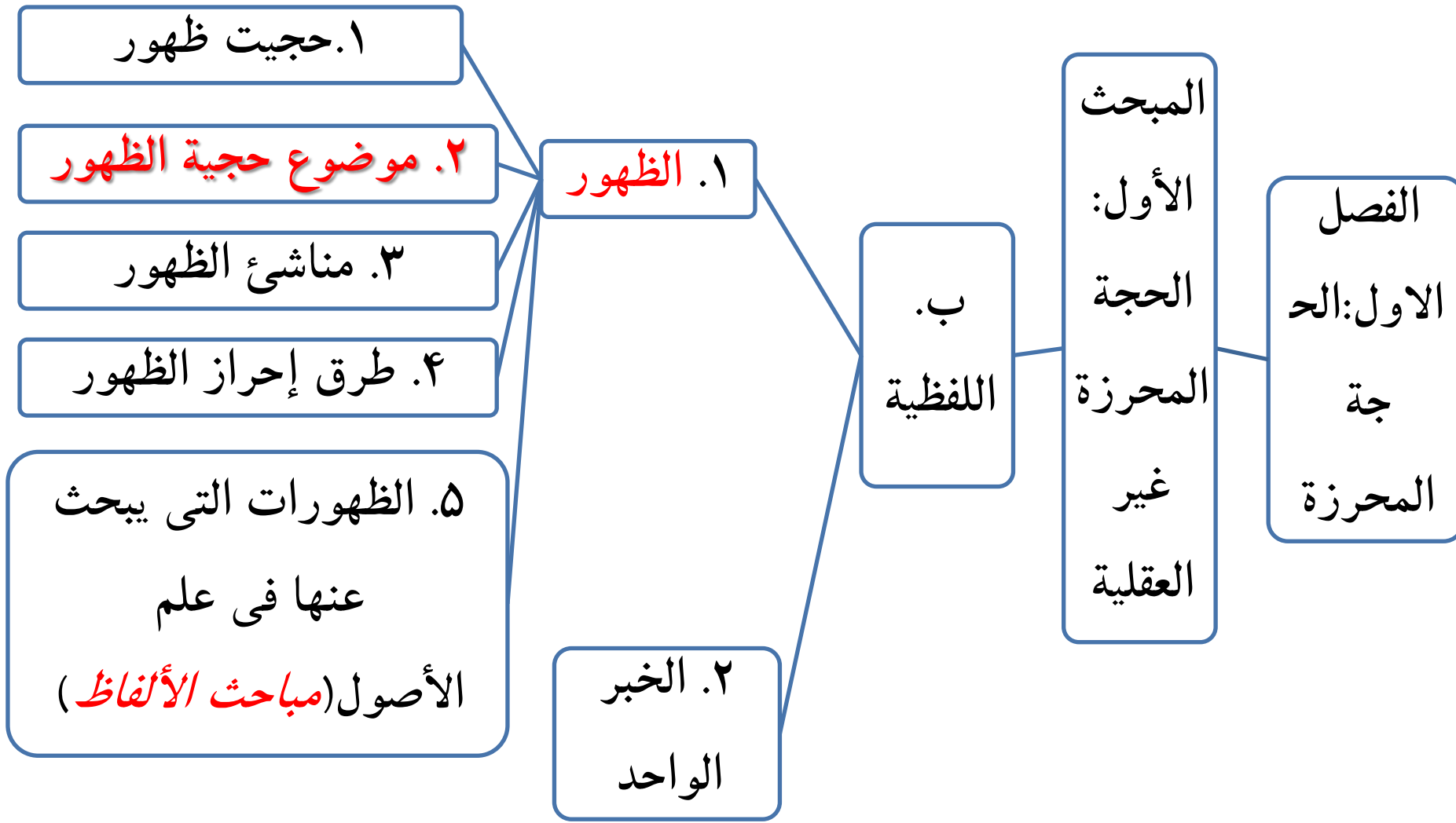
• قُلْ مَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِلَّا مَنْ شَاءَ أَنْ يَتَّخِذَ إِلَى
رَبِّهِ سَبِيلًا (الفرقان ٥٧)

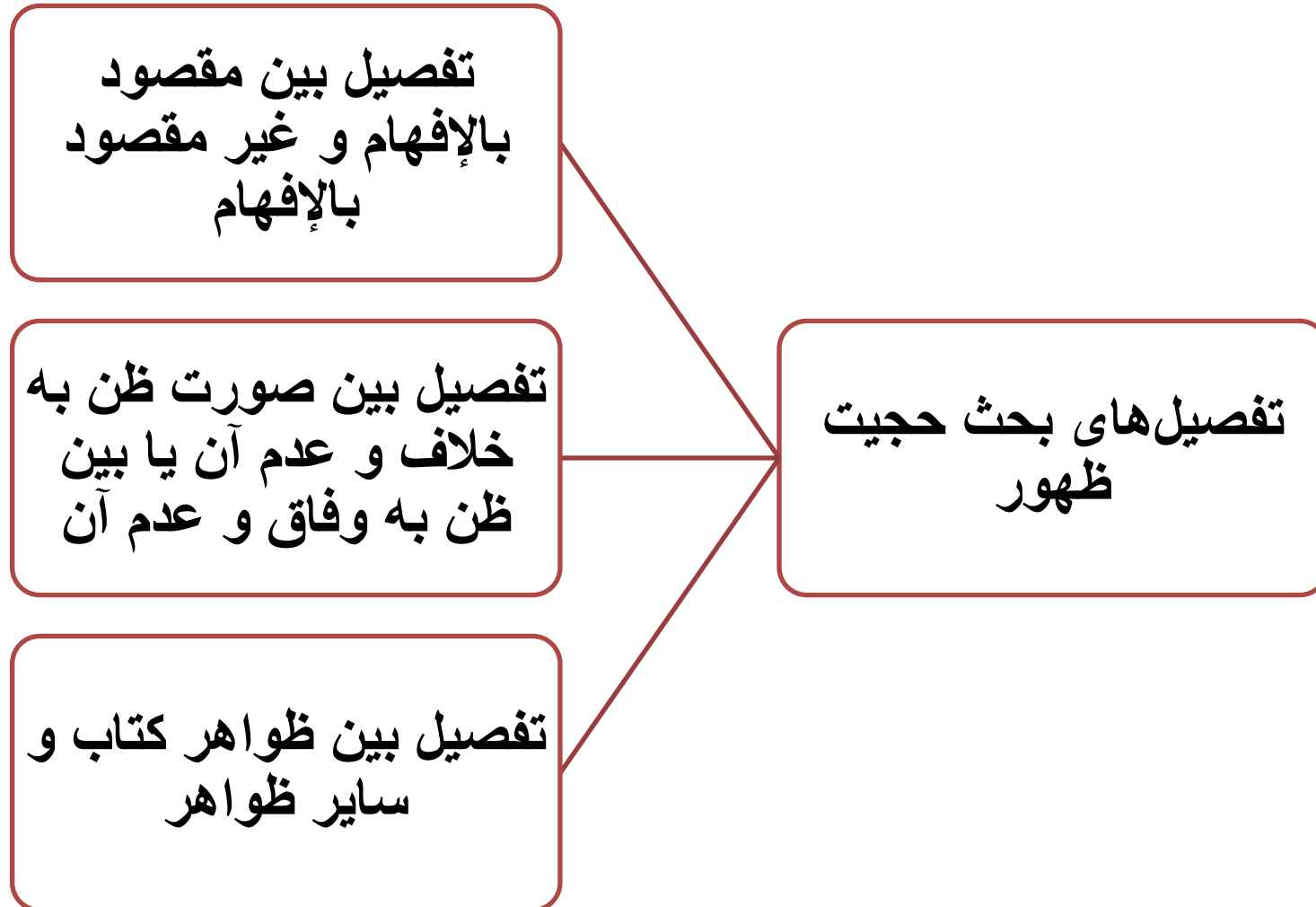
من يهدي إلى الحق

- قُلْ هَلْ مِنْ شُرَكَائِكُمْ مَنْ يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ قُلِ اللَّهُ يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ فَأَنْى تُوَفَّقُونَ (٣٤)
- قُلْ هَلْ مِنْ شُرَكَائِكُمْ مَنْ يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ قُلِ اللَّهُ يَهْدِي لِلْحَقِّ أَفَمَنْ يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ أَحَقُّ أَنْ يُتَّبَعَ أَمْ لَا يَهْدِي إِلَّا أَنْ يُهْدَىٰ فَمَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ (٣٥)

يُطَهِّرُكُمْ تَطْهِيراً

- إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَ يُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيراً (٣٣)
-
-

۳. تفصیل بین ظواهر کتاب و سایر ظواهر

- ۳. تفصیل بین ظواهر کتاب و سایر ظواهر
- اخباری‌های بین ظواهر قرآن و سایر ظواهر، فرق گذاشته‌اند بدین صورت که ظواهر قرآن حجت نیستند و سایر ظواهر حجت هستند. شهید صدر رضوان الله علیه می‌فرماید حجت نبودن ظواهر قرآنی در بیان اخباری‌ها به دو گونه قابل تفسیر است:

۳. تفصیل بین ظواهر کتاب و سایر ظواهر

- تفسیر اول از تفصیل سوم
- تفسیر اول که ظاهراً اخباری‌ها مرادشان همین است، اینکه قرآن دارای ظهور هست؛ اما این ظهورات حجت نیستند.

۳. تفصیل بین ظواهر کتاب و سایر ظواهر

- ادلة تفصیل سوم
- اخباری‌ها بر این ادعا دو دلیل عمده اقامه کردند: آیات و روایات.
- در حقیقت اخباری‌ها با این ادله می‌خواهند بگویند آن حجیت ظهوری را که عقلا به صورت مطلق پذیرفته‌اند، شارع در خصوص ظواهر قرآنی، رد کرده است.

٣. تفصيل بين ظواهر كتاب و ساير ظواهر

- ١. آيه محكم و متشابه
- «هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ مِنْهُ آيَاتٌ مُحْكَمَاتٌ هُنَّ أُمُّ الْكِتَابِ وَأُخْرُ مُتَشَابِهَاتٌ فَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ ابْتِغَاءَ الْفِتْنَةِ وَابْتِغَاءَ تَأْوِيلِهِ وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ يَقُولُونَ آمَنَّا بِهِ كُلٌّ مِنْ عِنْدِ رَبِّنَا وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّا أُولُو الْأَلْبَابِ» .
آل عمران، ٧.

۳. تفصیل بین ظواہر کتاب و سایر ظواہر

- خداوند تبارک و تعالیٰ فرموده است که یک بخش از قرآن محکّمات است و یک بخش دیگر متشابهات و کسانی که دنبال گمراهی‌اند به دنبال متشابهات می‌روند؛ یعنی دنبال متشابه رفتن گمراهی است.
- با این تعبیر خداوند تبارک و تعالیٰ از عمل به متشابه نهی کرده است.
- **متشابه عبارت است از ظاہر و مجمل.**
- پس خداوند تبارک و تعالیٰ از عمل به ظاہر و مجملات قرآنی نهی کرده است.

۳. تفصیل بین ظواہر کتاب و سایر ظواہر

- جواب اول
- برخی به اخباری‌ها جواب داده‌اند که تمسک به این آیه در نفی عمل به ظواہر قرآنی تمسک به ظاہر آیه است. پس پذیرش این استدلال مستلزم انکار این استدلال است.

۳. تفصیل بین ظواهر کتاب و سایر ظواهر

- اگر بپذیریم آیه محکم و متشابه از عمل به ظواهر قرآنی نهی می‌کند معنایش این است که تمام ظواهر قرآنی از جمله ظاهر همین آیه حجت نیست. وقتی ظاهر این آیه حجت نباشد، استدلال به این آیه میسور نخواهد بود.
- پس این مطلب شما از مواردی است که فرض وجود شیء مستلزم عدم آن شیء است و چنین چیزی محال است.

۳. تفصیل بین ظواهر کتاب و سایر ظواهر

- مطلب دیگری که شهید صدر رضوان الله علیه فرمودند طرح یک اشکال مبنایی است که بر استدلال‌های قبلی وارد می‌شود.
- می‌گویید شما در فلسفه می‌گویید «اگر فلان چیز موجود باشد، دور لازم می‌آید، پس موجود نیست.» شما می‌خواهید با استفاده از این استدلال مشکل بحث را حل می‌کنید در همان حال در استدلالتان می‌پذیرید که چنین استلزامی واقعاً وجود دارد.

۳. تفصیل بین ظواهر کتاب و سایر ظواهر

- شما می‌پذیرید که در لوح استلزامات که بخشی از لوح واقع است، چنین استلزامی هست و چون اعتقاد دارید چنین استلزامی وجود دارد، می‌گویید «اگر این آیه دلالت کند بر اینکه مثلاً ظواهر قرآنی حجت نیست، وجودش مستلزم عدم حجیت ظواهر همین آیه است.»

۳. تفصیل بین ظواهر کتاب و سایر ظواهر

- پذیرش اینکه چنین استلزامی وجود دارد، پذیرش تحقق یک امر محال در لوح واقع است و تحقق امر محال نه فقط در لوح وجود، بلکه در لوح واقع که وسیع تر از لوح وجود است، هم محال است. بنابراین شما برای حل مسأله باید اثبات کنید که اصلاً استلزامی حتی در لوح واقع وجود ندارد.

۳. تفصیل بین ظواهر کتاب و سایر ظواهر

- اشکال
- در پاسخ به این اشکال بعضی گفته‌اند که این آیه شامل خودش نمی‌شود؛ یعنی مفاد آیه این است که ظواهر قرآنی به غیر از خود همین آیه محکم و متشابه، حجت نیستند.
- برخی گفته‌اند این نکته عرفی است؛ مثل اینکه کسی بگوید «من هر چی می‌گویم دروغ است». این جمله در نظر عرف شامل خودش نمی‌شود.

۳. تفصیل بین ظواهر کتاب و سایر ظواهر

• جواب

• اگر این بیان را بپذیریم، اشکال به یک شکل دیگری دوباره مطرح می‌شود. فرض شود این جمله از ابتدا به لفظ شامل خودش نشود؛ اما به لحاظ ملاک شامل خودش می‌شود؛ چون دیگر ظواهر قرآنی به علت اینکه متشابه‌اند و فرض کردیم که ظاهر یکی از مصادیق متشابه است، حجت نیست. این آیه همین نکته را در خود دارد؛ یعنی ظاهر دارد و ظاهر از مصادیق متشابه است.

۳. تفصیل بین ظواهر کتاب و سایر ظواهر

- جواب دوم
- در این آیه خداوند تبارک و تعالی از پیروی ظواهر یا به گمان استدلال کننده پیروی متشابه، فی حد نفسه اشکال نگرفته است، بلکه آیه رفتار خاص گروهی از گمراهان را تخطئه می‌کند که برای فتنه به ظواهر قرآنی تمسک می‌کنند و از قرائنی که می‌تواند این ظواهر را توضیح دهد و باعث روشن شدن مراد از آن ظواهر باشد، صرف نظر می‌کنند.

۳. تفصیل بین ظواہر کتاب و سایر ظواہر

• مؤیدی کہ برای این مطلب آوردند این است کہ آیه در مورد نصاریٰ نجران نازل شدہ است. این گروه از مسیحیان بہ آیات قرآنی نازل شدہ در مورد مسیح تمسک می کردند؛ مثلاً خداوند تبارک و تعالیٰ در قرآن از مسیح علیہ السلام بہ عنوان کلمۃ خودش یاد کردہ است.

• يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لَا تَغْلُوا فِي دِينِكُمْ وَلَا تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ إِلَّا الْحَقَّ إِنَّمَا الْمَسِيحُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ رَسُولُ اللَّهِ وَ **كَلِمَتُهُ** أُلْقَاهَا إِلَى مَرْيَمَ وَ **رُوحٌ** مِنْهُ فَأَمِنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ وَلَا تَقُولُوا ثَلَاثَةٌ انْتَهُوا خَيْرًا لَكُمْ إِنَّمَا اللَّهُ إِلَهُ وَاحِدٌ سُبْحَانَهُ أَنْ يَكُونَ لَهُ وَلَدٌ لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَ كَفَى بِاللَّهِ وَكِيلًا (النساء ۱۷۱)

۳. تفصیل بین ظواهر کتاب و سایر ظواهر

- در اندیشه مسیحیت، مسیح علیه السلام کلمة الله است. همچنین از جمله این اندیشه، تثلیث است که مستلزم نوعی شرک است. آن‌ها از این استفاده می‌کردند که این آیه همان اندیشه مسیحیت را می‌گوید بدون اینکه به سایر آیات در مورد نفی شرک مراجعه کنند.

- . برای نمونه می‌توان به آیات ذیل اشاره کرد: **وَاعْبُدُوا اللَّهَ وَ لَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا. (النساء، ۳)؛ وَ إِذْ قَالَ لُقْمَانُ لِابْنِهِ وَ هُوَ يَعِظُهُ يَا بُنَيَّ لَا تُشْرِكْ بِاللَّهِ إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ. (لقمان، ۱۳)**

۳. تفصیل بین ظواہر کتاب و سایر ظواہر

- بنابراین این‌ها به بعضی از ظواہر قرآن تمسک می‌کردند و هدفشان ایجاد فتنه و گمراهی در بین مسلمانان بود و می‌خواستند این تصور را ایجاد کنند که قرآن همان مفاهیم تحریف‌شده مسیحیت را تأیید می‌کند.

۳. تفصیل بین ظواهر کتاب و سایر ظواهر

- خداوند تبارک و تعالی این دوگانگی در برخورد با ظواهر قرآنی را تخطئه می‌کند در حالی که بحث ما در این بود که آیا به ظواهر قرآن می‌شود عمل کرد و البته ما هم قبول داریم که در فهم ظواهر قرآن باید همه قرائنی که در قرآن و در سنت وجود دارد و در تعیین مراد از این ظواهر دخالت پیدا می‌کند، جمع‌آوری کنیم.

۳. تفصیل بین ظواهر کتاب و سایر ظواهر

- همچنین ما نمی خواهیم تأویل کنیم یا بعضی از ظواهر را بر خلافشان حمل کنیم یا گمراهی ایجاد کنیم، بلکه می خواهیم به حقیقت مراد قرآن که حقیقت مراد خداوند تبارک و تعالی است، دست پیدا کنیم. پس این آیه به طور مطلق عمل به ظواهر را نفی نمی کند، بلکه تأویل آیات و برخورد گزینشی با ظواهر قرآنی و حمل آیات برخلاف ظاهر به انگیزه ایجاد فتنه را تخطئه می کند.
- اساساً این امر نه تنها در قرآن بلکه در کلام هر گوینده ای کار اشتباهی است.

۳. تفصیل بین ظواهر کتاب و سایر ظواهر

- جواب سوم
- اصلاً متشابه شامل ظواهر نمی‌شود، بلکه محکم شامل ظاهر و نص است؛ چون متشابه به چیزی گفته نمی‌شود که چند معنا در آن محتمل است، بلکه متشابه آن است که میزان احتمال در معانی محتمل در آن مساوی یا نزدیک به هم است.
- در ظواهر این‌طور نیست و معنایی که احتمالش از همه قوی‌تر است، ظاهر محسوب می‌شود و میزان احتمال در معانی محتمل غیر ظاهر به گونه‌ای ضعیف است که عقلاً به آن اعتنا نمی‌کنند. به همین دلیل بنای عقلاً بر حمل کلام بر همان معنای ظاهر است.

۳. تفصیل بین ظواهر کتاب و سایر ظواهر

- توضیح شهید صدر رضوان الله علیه ذیل جواب سوم
- ایشان در ذیل این جواب سوم می‌فرمایند تشابه گاهی مفهومی است و گاهی مصداقی؛ مثلاً در بحث غنا گاهی واضح نیست که مقصود از غنا مطلق صدای خوب است یا صدا با یک کیفیت خاص یا با یک محتوای خاص؟ در این صورت می‌گوییم غنا گرفتار تشابه مفهومی است.

۳. تفصیل بین ظواهر کتاب و سایر ظواهر

- **گاهی** غنا ابهام مفهومی ندارد و صدایی است که مُرَجَّع باشد؛ یعنی شخص را از حالت عادی خارج کند و مناسب مجالس لهو و لعب باشد. به چنین صدایی با چنین کیفیتی با هر محتوایی که داشته باشد، در روایات غنا گفته شده است؛ ولی همین مفهوم روشن ممکن است مصادیق متشابه داشته باشد؛ یعنی گاهی نمی‌دانیم فلان صدا مصداق چنین مفهومی است یا نه؛

۳. تفصیل بین ظواهر کتاب و سایر ظواهر

- به عبارت دیگر ما با سه گونه مصداق مواجه هستیم:
- یک دسته مصادیقی که مسلماً مصداق غنا هستند و حرام خواهند بود.
- دسته دیگر مصادیقی که مسلماً مصداق غنا نیستند و حلال اند
- و دسته سوم مصادیقی که معلوم نیست که مصداق غنا هستند یا نیستند.

۳. تفصیل بین ظواهر کتاب و سایر ظواهر

- شهید صدر رضوان الله علیه می فرمایند در این آیه مراد از تشابه، تشابه مفهومی نیست، بلکه مصداقی است؛ مثل اینکه آیه کرسی «وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ» معنایش معلوم است.
- مفهوم کرسی واضح است؛ اما آیا کرسی خداوند رضوان الله علیه که آسمان و زمین را در بر گرفته است یک صندلی چهارپایه‌ای، یا یک تختی است یا نه یک مصداق غیر مادی از کرسی است؟

۳. تفصیل بین ظواہر کتاب و سایر ظواہر

- ایشان در تأیید کلام خود دو شاهد از خود آیه ذکر می‌کند.
- شاهد اول کلمة «فیتبعون» است. اصلاً پیروی از متشابه مفهومی معنا ندارد. چطور از چیزی که نمی‌دانیم مراد از آن چیست، تبعیت کنیم! پس معلوم است که آن‌ها می‌فهمند متشابهات قرآن چه می‌گوید که از آن‌ها تبعیت می‌کنند. افراد بیمار دل می‌روند دنبال مفاهیمی که مصادیقش مبهم هستند تا از دایرة ابهام مصداقی آن سوء استفاده کنند و بگویند که معلوم نیست مثلاً فلان صدا غنا باشد. پس ما گوش می‌دهیم!

۳. تفصیل بین ظواهر کتاب و سایر ظواهر

- شاهد دیگر کلمة «تأویله» است. در آیه می فرماید: «وَ ابْتِغَاءَ تَأْوِيلِهِ»؛ یعنی این‌ها در جستجوی تأویل هستند. تأویل یعنی حمل خلاف بر ظاهر. اگر متشابهات ظاهری نداشته باشند، دیگر حمل برخلاف ظاهر معنا ندارد؛ یعنی به لحاظ مفهوم روشن است که این‌ها به دلیل «زیغ» ی که در قلبشان هست می‌خواهند آن را برخلاف معنای ظاهرش حمل کنند.
- بعضی از معاصرین نظرشان همین است و می‌گویند به همین دلیل باید به قدر متیقن أخذ کنیم. گاهی گفته می‌شود.

۳. تفصیل بین ظواهر کتاب و سایر ظواهر

- از نظر امام رضوان الله عليه غنا ابهام مفهومی ندارد و یک کیفیت است که ناظر به محتوا نیست و باید سه ویژگی داشته باشد: ۱. ترجیع ۲. انسان از حالت عادی خارج کند. ۳. مناسب مجالس لهو لعب باشد. (موسوی خمینی، روح الله، تحریر الوسيلة، ج ۱، ص ۴۹۷)
- البقرة، ۲۵۵.

۳. تفصیل بین ظواہر کتاب و سایر ظواہر

- یکی از مسئولین معروف می فرمود اولین باری که به مسائل سیاسی و اجتماعی توجه پیدا کردم در درس امام رضوان الله علیه بود. امام رضوان الله علیه بحث می کرد که وقتی امر می کنی، باید آن مأمور قابل انبعاث (برانگیخته شدن) باشد. می فرمود اصولی ها برای مثال می گویند که به دیوار نمی شود امر کرد؛ چون امکان انبعاث در آن نیست؛ اما امام رضوان الله علیه به جای مثال دیوار فرمود به خروشچف مثال می زد. آن بزرگوار می فرمود ما همه متحیر بودیم که این خروشچف چیست یا کیست! آیا اسم یک شیء است یا اسم یک نوع حیوان است یا اسم یک ساختمان است؟ همه متحیرانه از هم می پرسیدند که این خروشچف چیست. جالب است که این آقا از مشاهیر شخصیت های اجتماعی و سیاسی معاصر است و در آن زمان، رهبر اتحاد شوروی بود. آن مسئول می گفت عقلانیت حوزه همین قدر بود که اکثریت طلبه های پای درس امام رضوان الله علیه نمی دانستند خروشچف چیست.
- . آل عمران، ۷.